

Jan Ślaski* (1934–2022)

Zacznę od anegdotycznego epizodu, który bez wątpienia pamięta wielu polonistów. Podczas konferencji w Stacji PAN w Rzymie (chyba o Mickiewiczu, jeśli mnie pamięć nie myli) prof. Ślaski (Poznań, 20 VII 1934 – Warszawa, 15 VI 2022) swoim charakterystycznym i niskim głosem poprosił zgromadzonych o zgodę na wygłoszenie referatu na stojąco, ponieważ, mówił, jego wystąpienie było tak nudne, że gdyby usiadł, usnąłby jako pierwszy.

Profesorowi nie brakowało poczucia humoru i dystansu do siebie. Nie brakowało mu również powagi, z którą prowadził badania i kierował katedrą na Uniwersytecie w Padwie, a także niewyczerpanych pokładów pasji i obowiązkowości, twardej, ale i dobrodusznej ręki kogoś, kto widział i doświadczył niemało w życiu.

Zawsze pozostawał „Profesorem”, nie dlatego, że zależało mu na tym tytule, nic z tych rzeczy, po prostu dlatego, że przynajmniej dla piszącego te słowa, a może nie tylko dla niego, uosabiał sposób bycia z innych, może szlachetniejszych czasów, choć w Polsce przygnębiających i tragicznych. Kiedy ostatni raz rozmawiałem z nim przez telefon, powiedział mi, że przeglądał (z pomocą, jak sądzę, wspierającej go od lat żony Mirosławy) i porządkował papiery rodziny tragicznie naznaczonej śmiercią ojca, oficera Wojska Polskiego, zamordowanego przez Sowieców w lasach Katynia.

Kiedy jako profesor zwyczajny w wieku siedemdziesięciu lat przeszedł w stan spoczynku (2004), złożył wniosek o przedłużenie zatrudnienia na następne dwa lata (w tym czasie było to dozwolone, choć

* Wersja włoska wspomnienia (nieznacznie zmodyfikowana) została opublikowana w „Ricerche slavistiche. Nuova serie”, 5 (65), 2022, s. 441–449. Zgodnie z tekstem włoskim zachowujemy wersję nazwiska Profesora ‘Ślaski’, ponieważ w takiej formie pojawia się ono często w bibliografiach i katalogach, zaznaczając jednocześnie, że prawidłowo powinno ono brzmieć ‘Slaski’; zob. [https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Jan_Slaski_\(filolog\)](https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Jan_Slaski_(filolog)).

nieobowiązkowe), a uniwersytet zaaprobował jego prośbę (od 1 XI 2004). Prof. Ślaski pozostawił mi wówczas pełną autonomię w wyborze zajęć, tj. takich, które, jak mniemał, będą dla mnie najmniej wymagające i męczące. Pracował jeszcze do 1 października 2006 r. Obowiązki profesora nadzwyczajnego pełnił na Uniwersytecie Padewskim, na ówczesnej Facoltà di Lettere e Filosofia od 1 listopada 1994 r. (mianowany został rok wcześniej). Doświadczenie naukowe¹ zdobywał na Uniwersytecie Warszawskim (1965–30 września 1992), ale także jako wykładowca języka polskiego na Węgrzech i we Włoszech. W Budapeszcie przebywał od 1961 do 1963 r., do Florencji przybył 3 listopada 1966 r., w samą porę, aby następnego dnia zobaczyć miasto zalane przez Arno (o czym wspomina Anton Maria Raffo w tomie studiów ofiarowanych Profesorowi²).

Od 1 kwietnia 1995 r. Ślaski pracował na stanowisku profesora zwyczajnego na Uniwersytecie w Padwie. Fakt wart odnotowania, ponieważ przed nim w Padwie nie było katedry polonistyki. Może to zastanawiać, biorąc pod uwagę wielowiekowe związki Padwy z Polską. Do 1975 r. w Padwie istniał jedynie lektorat języka polskiego, znakomicie i z poświęceniem prowadzony przez Luigiego Ciniego (*assistente volontario*), wspierany usilnie od 1948/1949 r. przez Artura Cronię, a potem jego następców³. I jeśli udało się to osiągnąć, to z pewnością i przede wszystkim dzięki dalekowzrocznej perspektywie oraz inicjatywie wybitnych sławistów z ówczesnego Instytutu Filologii Słowiańskiej (i włoskiej sławistyki), którzy zrobili wszystko, co w ich mocy, aby wzmocnić dyscypliny słowiańskie na Facoltà di Lettere e Filosofia. Trzeba tu wymienić prof. Natalina Radovicha, prof. Danila Cavaiona (kierował Instytutem do lat 1990–1991), prof. Marięluisę Ferrazzi (kierowała Instytutem w latach 1991–1992). Cavaion

¹ Był autorem m.in. tomu zbiorowego zawierającego studia porównawcze o literaturach: włoskiej, polskiej i węgierskiej w okresie renesansu i monografii o związkach polsko-węgierskich; zob. J. Ślaski, *Wokół literatury włoskiej, węgierskiej i polskiej w epoce Renesansu. Szkice komparatystyczne*, Warszawa 1991.

² Por. A. M. Raffo, *Janek (didascalia per una foto che non c'è)*, w: *Per Jan Ślaski. Scritti offerti da magiaristi, polonisti, slavisti italiani*, a cura di A. Ceccherelli, D. Gheno, A. Litwornia, M. Piacentini, A. M. Raffo, Padova 2005, s. 4.

³ Por. S. Graciotti, K. Żaboklicki, *La polonistica in Italia e l'italianistica in Polonia. 1945–1979*, Wrocław 1983, s. 5, przyp. 1. Luigi Cini zmarł, niestety, w 1983 r. Na emeryturę przeszedł 1 XI 1975 r. Lektorat, o którym mowa wyżej, był finansowany przez Ambasadę PRL we Włoszech. Dane zostały zaczerpnięte z dokumentacji dotyczącej Luigiego Ciniego przechowywanej w Archiwum Uniwersytetu Padewskiego.

przygotował raport o działalności naukowej Jana Ślaskiego, który został przedłożony Radzie Wydziału i jednogłośnie zatwierdzony.

Prof. Ślaski wykładał również język i literaturę polską w Wenecji (1995–2004). Był członkiem korespondentem zagranicznym Accademia Galileiana, ale fundamentalne znaczenie dla jego badań miała stała współpraca z Centro per la Storia dell'Università di Padova i jego kontakty z Marią Cecilią Ghetti, Francesco Piovanem i Remigio Pegorarem. Pomagali oni Profesorowi w jego badaniach, o których za chwilę więcej.

Ślaski, z wykształcenia hungarysta i italianista, specjalizował się w studiach nad kulturą i literaturą renesansu i baroku Europy Środkowo-Wschodniej, to znaczy tej części Starego Kontynentu, która miała największe i najbardziej owocne kontakty z kulturą włoską, przede wszystkim z Padwą (Polska, Węgry i Veneto tworzyły, jak określił to Profesor, „złoty trójkąt”⁴). Znajomość tematu i kompetencje pozwoliły syntetycznie ujmować wzajemne relacje. Wymienienie w tym miejscu wszystkich prac Jana Ślaskiego o literaturze węgierskiej i polskiej zajęłoby wiele stron, odsyłam więc do bibliografii zrekonstruowanej przez Leonarda Masiego na potrzeby wspomnianego już tomu prac ofiarowanych Profesorowi. Z pewnością jednak, kiedy Ślaski pisze o Janusie Pannoniusie i Polsce, w grę wchodzi nie tylko relacje między Polską a Węgrami i wzajemne oddziaływanie, ale także padewskie wykształcenie wspólne dla wielu bohaterów kultury i literatury Europy Środkowo-Wschodniej, w tym kulturowej przestrzeni wielokulturowej, wielowyznaniowej i wielojęzycznej Rusi⁵.

Przeglądając spuściznę naukową Profesora, łatwo zauważyć, że początkowo (od 1958) jego uwaga była skierowana głównie na literaturę węgierską. Pierwszą oznaką zainteresowania włoską kulturą literacką był niezwykle artykuł o tak zwanej literaturze popularnej we Włoszech z początku XVI w., reprezentowanej przez straganową książeczkę o kuszącym tytule *Historia della Serenissima Regina di Polonia*⁶. Dwa lata później napisał obszerny, dobrze udokumentowane

⁴ Por. J. Ślaski, *Il „triangolo aureo” italo-polacco-ungherese all'epoca dell'Umanesimo e del Rinascimento*, „Rivista di Studi Ungheresi”, 1989, s. 83–89.

⁵ Por. np. idem, *Janus Pannonius i Polacy*, w: *Literatura staropolska i jej związki europejskie. Prace poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Słowistów w Warszawie w roku 1973*, red. J. Pelc, Wrocław 1973, s. 147–173.

⁶ Idem, *Historia o królowej Polski* (z dziejów włoskiej literatury popularnej XVI wieku), w: *W świecie pieśni i bajki. Studia folklorystyczne*, red. K. Górski, J. Krzyżanowski, Wrocław 1969, s. 259–266.

wspomnienie o zmarłym w 1970 r. Giovannim Maverze, będące również efektem wizyt w rzymskiej rezydencji na Awentynie tego sędziwego już założyciela akademickiej slawistyki i włoskiej polonistyki⁷. Do Giovanniego Mavera powrócił ponad dwadzieścia lat później, już w Padwie, aby nakreślić okoliczności narodzin slawistyki właśnie w Padwie i dzięki Maverowi. Powstała ważna praca, poprzedzona żmudnymi badaniami dokumentów z archiwów historycznych Uniwersytetu w Padwie, dzięki czemu Ślaski był w stanie rzucić światło na niektóre osobiste perypetie i ambicje wielkiego włoskiego naukowca⁸.

Od końca lat sześćdziesiątych studia Ślaskiego nad stosunkami polsko-węgierskimi krzyżowały się ze studiami nad relacjami między kulturą polską a włoską, które z biegiem lat stawały się coraz bardziej intensywne i dominujące. Najczęściej wybieranym okresem były stulecia XVI–XVII, podobnie jak preferowani dla kultury węgierskiej byli Janus Pannonius i Bálint Balassi⁹. Nie należy też zapominać o jego przekładach autorów węgierskich na język polski. To właśnie na polu przekładu, rozumianego jako medium i transfer idei między różnymi grupami kulturowymi, Jan Ślaski bywał częstym gościem w trakcie swoich studiów nad relacjami włosko-polskimi, poczynając od pracy o *Galateo* Giovanniego Della Casa¹⁰, poprzez *Pastor Fido* Guariniego, a kończąc na losach Tassa i Ariosta w Polsce oraz „italianizującej” poezji Jana Smolika¹¹. Na szczególną uwagę zasługują jednak prace poświęcone Cesaremu Baronio, przede wszystkim z okazji konferencji w Sorze, rodzinnym mieście wielkiego włoskiego historyka i kardynała. Studia nad twórczością i wpływem Baronia Jan Ślaski pogłębiał później nawet w perspektywie wykraczającej daleko poza stosunki włosko-polskie (uczony poświęcił przecież wiele uwagi, bynajmniej nie drugorzędnej, kwestii Polski jako pomostu między

⁷ Idem, *Giovanni Maver (1891–1970)*, „Miesięcznik Literacki”, 8, 1971, s. 59–71.

⁸ Idem, *Giovanni Maver e gli inizi della slavistica universitaria italiana a Padova*, w: *Studi slavistici in onore di Natalino Radovich*, a cura di R. Benacchio, L. Magarotto, Padova 1996, s. 307–329.

⁹ Por. idem, *Le tarde poesie religiose di Bálint Balassi e la contemporanea lirica polacca ed italiana*, w: *Venezia e Ungheria nel contesto del Barocco europeo*, a cura di V. Branca, Firenze 1979, s. 217–236.

¹⁰ Por. idem, *Il „Galateo” di Giovanni Della Casa nell’adattamento polacco del Settecento*, w: *Venezia e la Polonia tra Illuminismo e Romanticismo*, a cura di V. Branca, Firenze 1973, s. 215–226.

¹¹ Por. bibliografia prac zamieszczona w *Per Jan Ślaski*.

kulturą włoską a wschodniosłowiańską¹²). Profesor interesował się też jednym z największych protagonistów „italianizacji” kultury polskiej XVI w., Łukaszem Górnickim, który kształcił się w Padwie i przetłumaczył *Il Libro del Cortegiano* Baldassarego Castiglione, dostosowując dzieło do mentalności polskich odbiorców – przedstawicieli rodzimej kultury szlacheckiej. Fundamentalne znaczenie ma tu praca poświęcona określeniu italianizmu autora *Dworzanina polskiego* i jego padewskich inspiracji¹³. I to jest kolejny istotny aspekt studiów Jana Ślaskiego, a mianowicie badanie ścisłych związków Polski z Padwą, a przede wszystkim – z jej Ateneum. Do tej dziedziny, eksplorowanej od ponad wieku, głównie przez polonistów i do dziś niewyczerpanej, Ślaski wniósł oryginalny wkład, przede wszystkim zwracając uwagę na rolę renesansowej filologii włoskiej dla rozwoju rodzącej się filologii języka polskiego¹⁴, ale także drobiazgowo rekonstruując losy Mariana Leżeńskiego¹⁵, dziś niemal zapomnianego, niewiele znaczącego studenta w Padwie w najbardziej płodnych latach drugiego pokolenia kształcących się tam w XVI w. Polaków.

Wyróżniającym się studium Ślaskiego jest praca poświęcona tropieniu początków popularności i znajomości spuścizny Jana Kochanowskiego w kulturze Italii, przygotowana na podstawie włoskiego tłumaczenia pierwszej „historii” literatury polskiej (jeśli chcemy to tak nazwać) lub *Polonia culta* (jak być może lepiej określa to Giovanna Brogi Bercoff), pióra Girolama Ghilinięgo. Łaciński oryginał wyszedł spod ręki Szymona Starowolskiego, a wersja Ghilinięgo przez długi czas pozostawała jedynym we Włoszech źródłem wiedzy na temat największego poety literatury staropolskiej¹⁶.

¹² Por. J. Ślaski, *Le ispirazioni baroniane nella drammaturgia gesuitica polacca, w: Baronio e l'arte. Atti del Convegno Internazionale di Studi (Sora, 10–13 ottobre 1984)*, a cura di R. De Maio, A. Borromeo, L. Gulia, G. Lutz, A. Mazzacane, Sora 1985, s. 799–814; idem, *Cesare Baronio w przekładach polskich*, w: *Nurt religijny w literaturze polskiego Średniowiecza i Renesansu*, red. S. Nieznanowski, J. Pelc, Lublin 1984, s. 365–393.

¹³ Por. idem, *Uwagi o italianizmie Łukasza Górnickiego*, w: idem, *Wokół literatury*, s. 176–205.

¹⁴ Idem, *Padewsko-wenecka promocja polskiej filologii*, w: *Dzieło literackie i książka w kulturze. Studia i szkice ofiarowane Profesor Renardzie Ociecek w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej*, red. B. Mazurkova, Katowice 2002, s. 556–566.

¹⁵ Idem, *Marian Leżeński, un polacco a Padova (1556–1559)*, „Quaderni per la Storia dell'Università di Padova”, 38, 2005, s. 171–196.

¹⁶ Por. idem, *Kochanowski u Szymona Starowolskiego i Girolama Ghilinięgo (z dziejów wiadomości o poecie za granicą)*, „Przegląd Humanistyczny”, 1–2, 1982, s. 9–26.

Dokonanie w tym miejscu analizy całego, różnorodnego dorobku Jana Ślaskiego i jego wkładu do badań nad wzajemnymi relacjami między Włochami a Polską jest niemożliwe, ale przynajmniej jeszcze jeden aspekt jego badań należy podkreślić: zdolność nie tylko do studiowania, z godną pozazdroszczenia precyzją i dokładnością fakto-graficzną, pojedynczych faktów i autorów, lecz także do syntezy szerokich zagadnień o charakterze porównawczym, otwierającym nowe perspektywy. Do ostatnich i najwspanialszych owoców studiów Ślaskiego należy edycja *Setnika przypowieści uciesznych* Marcina Błażewskiego¹⁷, który jest przekładem (i częściowo przeróbką) *Cento favole morali* weneccjanina Giovanniego Marii Verdizzottiego, i został umiejętnie ocalony przez Profesora od zapomnienia.

„Profesor”, owszem, ale zawsze nieśmiały. Jak wspominałem wcześniej, jeden z jego największych przyjaciół i kolegów, Anton Maria Raffo, który na okoliczność siedemdziesiątych urodzin Profesora przygotowywał wspomniany tom zbiorowy, nie był w stanie wydobyć od niego zdjęcia, aby, zgodnie ze zwyczajem, umieścić je w publikacji. Jedyne geniusz Raffa był w stanie zrekompensować tę „nieobecność” Profesora, ponieważ redaktor zamieścił na białej stronie tomu napis: „Dopiski do zdjęcia, którego nie ma” („Didascalia per una foto che non c'è”). Z tego powodu także na kartach tej rocznicowej publikacji nie znajdziemy zdjęcia Profesora. I kto wie, czy kiedykolwiek zgodziłby się zostać przedstawiony *more antiquo* na płótnie, jak szesnasto- i siedemnastowieczni pisarze, których poznawał w ciągu czterdziestu lat badań naukowych.

Marcello Piacentini

Università di Padova

(tł. *Marta Wojtkowska-Maksymik*)

¹⁷ G. M. Verdizzotti – M. Błażewski, *Setnik przypowieści uciesznych*, wyd. J. Ślaski, Warszawa 2000. Edycja ukazała się jako 18 tom serii „Biblioteka Pisarzy Staropolskich”.